

SHARQ MASH'ALI



Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
ilmiy-uslubiy, ma'rifiy jurnali

2
2025



Ilmiy-uslubiy, ma'naviy-ma'rifiy jurnal. Ta'sischi: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim fan va innovatsiyalar vazirligi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti 1992-yildan chiqa boshlagan Jumal O'zbekiston Respublikasi Toshkent shahar matbuot va axborot boshqarmasi ro'yxatidan qayta o'tgan (№ 02-0055 26-sentyabr 2014-yil)	SHARQ MASH'ALI ISSN 2010-9709
Bosh muharrir: G. RIXSIYEVA (prof., f.f.n.)	MUNDARIJA № 2, 2025-yil Arabshunoslikka bag'ishlangan maxsus son
Tahrir hay'ati: D. SAYFULLAYEV (prof., t.f.d.) (bosh muharrir o'rinbosari) X. ALIMOVA (prof., f.f.d.) (mas'ul kotib) A. MANNONOV (prof., f.f.d.) Q. SODIQOV (prof., f.f.d.) R. XODJAYEVA (prof., f.f.d.) SH. SHOMUSAROV (prof., f.f.d.) Q. OMONOV (prof., f.f.d.) U. MUHIBOVA (prof., f.f.d.) D. MUHIDDINOVA (f.f.d.) X. HAMIDOV (f.f. bo'yicha PhD) B. ABDUHALIMOV (prof., t.f.d.) A. XODJAYEV (prof., f.f.d.) M. IS'HOQOV (prof., t.f.d.) X. FAYZIYEV (dos., t.f.n.) D.XODJIMURATOVA (t.f. bo'yicha PhD) SH. YOVQOCHEV (prof., s.f.d.) N. ABDULLAYEV (dos., s.f.d.) A. VAHOBOV (prof., i.f.d.) R. ABDULLAYEV (prof., i.f.d.) I. MAVLANOV (prof., i.f.d.) R. BAHODIROV (prof., fal.f.d.) E. IZZETOVA (prof., fal.f.d.) A. SHONAZAROVA (AQSHning Kolumbiya univ. prof.) G. GLIZON (AQSHning New Mexico univ. prof.) ONO MASAKI (Yaponiyaning Tsukuba univ. prof.) LI DJI IN (Koreya Respublikasining Xankuk chet tillar univ. prof.) V. MESAMED (Isroilning Quddus univ. prof.) A. GURER (Turkiyaning Anqara univ. prof.) A. VOROBYEV (Rossiya Fanlar akademiyasi, Sharqshunoslik instituti katta ilmiy xodimi) G. AVDA (Misr Arab Respublikasining Xelvon univ. prof.) A. TOHIR (Misr Arab Respublikasining "Al-Hivar" siyosiy tadqiqotlar markazi direktori) S. KURAYM (f.f. bo'yicha PhD) H. BAYDEMIR (Turkiyaning Otaturk univ. prof.)	Adabiyotshunoslik Muxiddinova D. Jo'rji Zaydonning «G'asson amirligining qizi» romanida ilk islom davrining badiiy talqini 2 Саидова Н. Предпосылки и факторы развития рассказа нового тупа 11 Xamzayev T. Arab xalq og'zaki ijodida hayvonlar allegoriyasi 20 Jumaniyazov M. «Kifayatu-n-nahv fi ilmi-l-e'rāb» asarida muallif nazariy qarashlarining dalillanish usullari 29 Tilshunoslik va tarjimashunoslik Begmatova B. Fleksiya va e'rob masalasi: o'xshash va farqli jihatlar 38 Aripova Z. Arab tilida tushum kelishigining xususiyatlari 47 Rustamov A. Arab tilshunosligida yordamchi so'z turkumini tasniflash konsepsiyasi..... 56 Elmuratov A. Arabcha-o'zbekcha tarjimada madaniy muammolar 66 Akbarov A. Arab tilida sof so'zlashuv ma'nosiga ega nutq fe'llarining funksional-uslubiy xususiyatlari 75 Muxammadjonov A. Arab tilida sinonimiya va semantik aniqlik: etimologik, pragmatik va kontekstual komponentlar integratsiyasi..... 84 Qurbonov S. Arab tilida terminologik o'zlashtirishning leksikologik muammolari: Tarjima, kalka va fonologik o'zlashmalar ... 94
Nashrga tayyorlovchilar: J. ISMOILOV, A. ZIYODOV H. SULAYMONOVA Jumal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya va tarix yo'nalishi bo'yicha ilmiy maqolalar chop etiladigan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.	Tarix Xudayberduev A. Особенности движения за независимость юга йемена 105
Jumal original-maket asosida bosildi. Sharq mash'ali, 2025 yil 2-son. e-mail: nashriyot@tsuos.uz web-site: www.tsuos.uz Muallif fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.	Tashqi siyosat Nasirova N. Siyosiy legitimlik va lider shaxsiyati: o'mon tajribasi..... 110



- Cheikho, Ed., in Arabic). Bayrūt: al-Maṭbaʿa al-Kāthūlīkiyya.
17. Kılıç, H. (1996). "Furūq" maddesi ["Furūq" entry]. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Vol. 13, pp. 21–24). Istanbul: TDV Yayınları. (in Turkish)
 18. Leech, G. (1974). *Semantics*. Harmondsworth: Penguin.
 19. Lyons, J. (1968). *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
 20. Lyons, J. (1981). *Language and linguistics: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
 21. Munajjid, M. N. (1997). الترادف في القرآن الكريم: بين النظرية والتطبيق [Synonymy in the Noble Qurʾān: Between theory and application]. Dimashq/Beirut: Dār al-Fikr. (in Arabic)
 22. Ullmann, S. (1962). *Semantics: An introduction to the science of meaning*. Oxford: Basil Blackwell.
 23. Vardar, B. (2002). Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü [Explanatory dictionary of linguistic terms]. Istanbul: Multilingual. (in Turkish)



**ARAB TILIDA TERMINOLOGIK O'ZLASHTIRISHNING LEKSIKOLOGIK
MUAMMOLARI: Tarjima, kalka va fonologik o'zlashmalar
(tilshunoslik terminlari misolida)**

Saloxiddin Qurbonov

Tadqiqotchi, TDSHU



Annotatsiya. Ushbu maqola arab tilida terminologik o'zlashmalarni tarjima qilish jarayonida uchraydigan leksikologik muammolarni o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda, ayniqsa, xorijiy terminlarni arab tiliga moslashtirishda qo'llaniladigan **to'g'ridan-to'g'ri tarjima, kalkalash (ma'nodosh struktura asosida tarjima qilish)** va **muqobil termin tanlash** kabi asosiy yondashuvlarning afzallik va cheklovlari tahlil qilinadi.

Maqolada arab tilining semantik, morfologik va uslubiy xususiyatlari hisobga olingan holda, yangi terminlarning ma'nodagi aniqliligi, kontekstga mosligi va tizimga integratsiyalashuvi baholanadi. Shuningdek, sinonim terminlar orasida tanlov qilishda yuzaga keladigan semantik tafovutlar, ko'pma'nolilik va ijtimoiy-lingvistik omillar ko'rib chiqiladi. Misollar orqali hozirgi zamon ilm-fan, texnika va ijtimoiy sohalarida faol qo'llanilayotgan terminlar bilan bog'liq tarjima muammolari yoritiladi. Ushbu maqola arab tilshunoslari, tarjimonlar, terminologlar va lug'at tuzuvchilar uchun amaliy va nazariy jihatdan foydali bo'lishi mumkin bo'lgan ilmiy xulosalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: arab tili, terminologik o'zlashma, tarjima, kalkalash, muqobil termin, sinonimiya, leksikologik muammo.

Annotation. This article is devoted to the study of lexicological problems encountered in the process of translating terminological assimilation into Arabic. The study analyzes the advantages and limitations of the main approaches used in adapting foreign terms to the Arabic language, such as direct translation, calque (translation based on a synonymic structure) and the selection of alternative terms. The article

evaluates the semantic clarity, contextuality and integration of new terms into the system, taking into account the semantic, morphological and stylistic features of the Arabic language. It also examines semantic differences, polysemy and sociolinguistic factors that arise when choosing between synonymous terms. Examples illustrate translation problems associated with terms that are actively used in modern science, technology and social spheres. This article presents scientific conclusions that may be useful in practice and theory for Arabic linguists, translators, terminologists and lexicographers.

Keywords: Arabic language, terminological acquisition, translation, calculus, alternative term, synonymy, lexicological problem.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению лексикологических проблем, возникающих при переводе терминологической ассимиляции на арабский язык. В исследовании анализируются преимущества и ограничения основных подходов, используемых при адаптации иноязычных терминов к арабскому языку, таких как прямой перевод, калькирование (перевод на основе синонимической структуры) и подбор альтернативных терминов. В статье оцениваются семантическая ясность, контекстуальность и интегрированность новых терминов в систему с учетом семантических, морфологических и стилистических особенностей арабского языка. В статье также рассматриваются семантические различия, полисемия и социолингвистические факторы, возникающие при выборе синонимичных терминов. Приведены примеры, иллюстрирующие проблемы перевода терминов, активно используемых в современной науке, технике и социальной сфере. В статье представлены научные выводы, которые могут быть полезны как в теории, так и на практике арабским лингвистам, переводчикам, терминологам и лексикографам.

Ключевые слова: арабский язык, терминологическое усвоение, перевод, исчисление, альтернативный термин, синонимия, лексикологическая проблема.

Intradaction/Kirish

Bugungi globallashuv va axborot asrida barcha sohalarda yangidan-yangi tushunchalar va termin paydo bo'lmoqda. Ayniqsa, ilm-fan, texnika, huquq va ijtimoiy hayotda yuz berayotgan jadal o'zgarishlar turli tillarda — xususan, arab tilida — bu tushunchalarni ifodalash uchun samarali va tizimli terminologik yondashuvlarni zarur qiladi. Arab tilida xorijiy terminlarni o'zlashtirishda ko'plab leksikologik muammolar yuzaga chiqmoqda. Bu muammolar, asosan, o'zlashgan so'zning **semantik aniqligi, kontekstga mosligi va kontekstual uyg'unligi** bilan bog'liqdir. Arab tilshunosligi terminologik o'zlashmalarni tarjima qilishda **to'g'ridan-to'g'ri tarjima, kalkalash (loan translation) va muqobil termin tanlash** kabi usullar keng qo'llaniladi. Ammo bu usullar ko'plab hollarda sinonimiya, ko'pma'nolilik va madaniy tafovutlar sababli yangi muammolarni yuzaga keltiradi.

Ushbu maqolada arab tiliga terminlarni o'zlashtirishda uchraydigan leksik muammolar nazariy va amaliy asosda o'rganiladi. Terminologik tarjima, kalkalash va muqobil termin tanlash usullarining samaradorligi, ularning afzallik va cheklovlari, shuningdek, arab tilining leksik-sistematik imkoniyatlari doirasida tahlil qilinadi. Maqolaning asosiy maqsadi — arab terminologik tizimini boyitishda ilmiy asoslangan yondashuvlar taklif qilish hamda leksikologik uyg'unlik va standartlashtirish zarurligini asoslab berishdir.

Metod

Ushbu maqolada arab tilida xorijiy terminlarni o'zlashtirishda qo'llaniladigan tarjima, kalkalash va muqobil termin tanlash usullarini leksikologik jihatdan o'rganish uchun **deskriptiv-analitik (tasviriy-tahliliy)**, diskursiv yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida arab tilshunosligi, tarjimashunoslik, terminologiya nazariyasi va korpus lingvistikasi sohasidagi ilmiy adabiyotlar o'rganildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko'ra, arab tilida terminlarni tarjima qilishda yagona yondashuv yoki qat'iy standartlashtirish tizimiga moyil bo'lib olish yetarli emas. Tarjima va kalkalash usullari ba'zida semantik noaniqliklar, ko'pma'nolilik va sun'iylikka olib kelmoqda. Bu terminlar birligining buzilishiga sabab bo'lmoqda. Shu sababli, terminologik o'zlashmalarda kontekstga mos, standartga yaqin va semantik jihatdan aniqlikni ta'minlaydigan – arab tilining leksikologik, terminologik hamda, ishtiyoq, tavlid kabi so'z yasash usullariga ijodiy yondashuvlar qo'llanilishi zarur. Tarjima va kalkalash asosida yaratilgan terminlar, ayniqsa, bir tushuncha uchun bir nechta arabcha muqobil mavjud bo'lgan hollarda sinonimiyaning kuchayishiga, bu esa terminlar tizimida semantik chalkashlik va normativ noaniqliklarga sabab bo'layotgani ko'rsatdi. Bularning oldini olish uchun termini ishlab chiqilayotgan soha va uning o'qitilish jarayoni, soha egalarining til bilan bog'liq tushunchaviy ko'nikmalarini oshirish zarur.

MUHOKAMA

Har kuni turli soha mutaxassislari tomonidan o'nlab, ehtimol yuzlab yangi terminlar yaratiladi. Bu terminlarning ko'pi "umumiy" tilga, ya'ni oddiy so'zlashuv tili va umumiy lug'atlarga kirib boradi. So'nggi yillarda bu hodisa sezilarli darajada kuchaydi. Hassan Hamza o'zining "Terminology and translation in Arabic – Shared aspects and conflictual relationships" maqolasida Meyer va Makintoshga tayanib Landau shunday taxmin qilganinini keltiradi: "asosiy lug'atlardagi so'zlarning 40 foizidan ortig'i terminlardan iborat, holbuki terminlarning mavjudligi leksikograf (lug'at tuzuvchi) uchun unchalik muhim masala emas" (Landau, 2000, 201-bet).

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, arab tilidagi bir tilli lug'atlar, shuningdek, fransuzcha-arabcha yoki arabcha-fransuzcha ikki tilli lug'atlarda ham terminlarning umumiy ulushi yuqori. Masalan, Abdel-Nour (1983) tomonidan tuzilgan fransuzcha-arabcha "al-Manhal" ikki tilli lug'atidagi so'zlarning deyarli to'rtidan biri terminlardan iborat. Bunga qarama-qarshi tarzda, arabcha bir tilli lug'atlar, shuningdek, arab tili manba til bo'lgan ikki tilli lug'atlarda esa terminlar sezilarli darajada kamroq: atigi taxminan 15 foiz.

Nega arabcha manba til bo'lgan lug'atlarga qaraganda, arab tili nishon til bo'lgan ikki tilli lug'atlardagi terminlar ancha ko'p? Bu o'rinda masalaning to'rtta mumkin bo'lgan sababini ko'rib chiqilgan:

1. Bugungi kunda arab tili ilmiy-texnik taraqqiyot va bilim tarqatishga faqat cheklangan darajada hissa qo'shmoqda. Shuning uchun, arab tili asosiy yoki manba tili bo'lgan lug'atlarda terminlar ko'p bo'lmaydi.

2. Arab dunyosidagi ta'lim odatda xorijiy tillarda olib boriladi. Bu holat aniq fanlar (aniq-ilmiy yo'nalishlar) uchun ham, shuningdek, ko'plab gumanitar va ijtimoiy fanlarga ham tegishlidir. Shu sababli, xorijiy tillarga oid lug'atlarda terminlar ko'proq bo'ladi.

3. Arab lug'atshunoslik an'alarida ko'pincha "so'z" bilan "leksik birlik" o'rtasida chalkashlik yuz beradi. Bu chalkashlik arab tilining tarixiy tilshunoslikdagi so'zning og'irlik darajasi (ahamiyati) bilan bog'liqdir (Hamzé, 2013, 14-bet). Natijada, bir tilli lug'atlarda qo'shma (murakkab) terminlar yo'q yoki faqat kichik submodda sifatida keltiriladi.

4. Ikki tilli lug'atlardagi ko'plab arabcha ekvivalentlar aslida to'liq termin emas, balki izoh yoki ta'rif ko'rinishidadir. Shu sababli, ular mustaqil termin sifatida shakllanmagan va lug'at moddalari orasida uchramaydi.

Termin yaratish (ya'ni yangi terminlar yasash) ilmiy va texnik taraqqiyot hamda turli sohalarda mutaxassislari tomonidan ishlab chiqilayotgan yangi tushunchalarning yuzaga kelishi bilan chambarchas bog'liqdir. Biroq **arab tilida termin yaratish ko'pincha faqat tarjimaga**

asoslanib qolmoqda. Bu holat faqat arab tiliga xos emas, balki ko‘plab uchinchi dunyo tillariga ham taalluqli. **Fransuzcha-arabcha ikki tilli lug‘atda** terminlarning yuqori zichligi kuzatiladi; bu esa arabcha bir tilli lug‘atlar va arabcha-fransuzcha ikki tilli lug‘atlar bilan solishtirilganda **arab tilida terminologiya va tarjima o‘rtasida muhim bog‘liqlik** mavjudligini ko‘rsatadi. Ya’ni, **fransuzcha-arabcha lug‘at terminlar borasida ancha boy hisoblanadi. Barcha mamlakat – til egalari qatori, arab tili ham mahsulotlarni, tushunchalarni va shu bilan birga terminologiyani import qilmoqda.** Ularni o‘zlashtirib, **(lingvistik jihatdan), moslashtirilmoqda yoki ularga arabcha ekvivalentlar yaratishga urinilmoqda.** Bu jarayon avval **ikki tilli lug‘atlardan** boshlandi, so‘ngra asta-sekin **bir tilli (arabcha) lug‘atlarga** o‘tib bormoqda. Qadimgi davrlarda, ya’ni 8-asrda, yunon merosining bir qismi to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki bilvosita suryoniy tili orqali arab tiliga tarjima qilingan, so‘ngra bu ilmiy meros rivojlantirilib, lotin tiliga va boshqa Yevropa tillariga tarjima qilingan (Ibn Murod va Hamza, 2010). Zamonaviy davrda esa “ma’rifiy uyg‘onish” deb nomlanuvchi shunga o‘xshash jarayon arab dunyosida yuzaga keldi. 19-asrda, arab olimlari Yevropa tillaridan, xususan fransuz va ingliz tillaridan arab tiliga tarjima qilishni boshladilar.

Bayrutdagi Amerika universiteti hamda Misrdagi Tibbiyot fakulteti kabi oliy o‘quv yurtlari o‘z fanlarini, shu jumladan tibbiyot, muhandislik va qishloq xo‘jaligi kabi aniq fanlarni ham arab tilida o‘qitganlar. Bundan tashqari, Misrdagi Tibbiyot fakultetida fransuz professorlari tomonidan o‘qitilgan darslar arab tiliga tarjima qilinib, talabalarga taqdim etilgan (al-Khoury, 1989, 1:189).

Natijada, ko‘plab ilmiy terminlar tarjima yo‘li bilan zamonaviy arab tiliga kirib keldi.

Arab tilida termin hosil qiluvchi tarjima jarayoni uch xil shaklda amalga oshadi:

Birinchi shakl — bu ilmiy va texnik asarlarning yangi tushunchalarni o‘z ichiga olgan matnlarining arab tiliga bilvosita tarjima qilinishidir. Ya’ni, arab tilida mustaqil tarzda darsliklar yozadigan, maqolalar tayyorlaydigan, jurnal va kitoblarda nashr qiladigan mualliflar amalda o‘zlari zarur deb hisoblagan terminologiyani ishlatishda bilvosita tarjima shaklidan foydalanadilar. Bunday mualliflar yangi tushunchalar bilan avvalo ular yaratilgan xorijiy tillar orqali tanishganliklari sababli, bu xorijiy atamalar va terminologiyalar ularga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, ular ishlatadigan arabcha terminlar ham, bir yo‘li bilan, xorijiy terminlarning tarjimasini hisoblanadi. 19-asrning birinchi yarmida yozilgan asarlardan biri bu bilvosita tarjima jarayonini yaqqol ifodalaydi. Masalan, Rifā‘a at-Tahtāwiy o‘zining “Tahlīs al-Ibrīz” asarida ko‘plab yangi arabcha terminlar orqali ifodalangan tushunchalarni o‘zi yaratgan. U, kirish qismida ta’kidlaganidek, bu kitobni Parijga qilgan safarining tafsilotlari, u yerda boshidan kechirgan voqealar va ilm-fan hamda san’atlar haqidagi tasvirlar asosida yozgan (2001, 6–7-betlar). U o‘z tasvirlarida fransuz tilidan mazkur fan va san’atlarga oid barcha asosiy tushunchalar va terminlarni olgan va ularni arab tilida qayta ifodalash, ya’ni tarjima qilishga harakat qilgan. Rifā‘a at-Tahtāwiy Parij safarini tasvirlayotgan asarining dastlabki satrlaridanoq, Marsel portiga yetib kelganida duch kelgan voqea — karantin haqida yozadi. Bu tushuncha o‘sha davr arab tilida umuman ekvivalentga ega emas edi. Kitobda u shunday yozadi: “Qayiqdan tushganimizda, kichik qayiqdarga o‘tirdik va shahardan tashqarida karantinga mo‘ljallangan bir uyga yetib bordik” — u bu yerda “karantīnat” so‘zini ishlatadi (2001, 53). U darhol ushbu qarz olingan terminni ishlatadi va qisqacha tushuntiradi, shuningdek, hatto fransuz tilida mavjud bo‘lmagan yangi arabcha fe’l — *kartana* (قرطن) yasaydi. Izoh sifatida u shunday yozadi: “G‘arbga kelgan har qanday chet ellik “*lā budda min ‘an yukartana*” — karantinga qo‘yilishi shart,” deb qayd etadi.

Tarjimaning ikkinchi shakli — bu ikki yoki uch tilli lug‘atlar, leksikonlar va izohli so‘zliklarda — ixtisoslashgan bo‘ladimi yoki umumiy — amalga oshiriladigan yarim-to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima



shaklidir. Biz bu shaklni “yarim-to‘g‘ridan-to‘g‘ri” deb ataymiz, chunki bu holatda lug‘at tuzuvchi (leksikograf) real muloqotdagi nutqni tarjima qilishga urinmaydi, balki ikki til o‘rtasidagi muvofiqliklarni (mos tushunchalarni) aniqlashga intiladi.

Arabcha ikki tilli lug‘atlar va leksikonlar yangi yaratilgan (neologik) terminlar bilan to‘lib-toshgan. Bu ish ko‘pincha amalda ishlatilayotgan arabcha terminlarni qayd etishdan iborat emas, sababi bu lug‘atlar ko‘pincha korpus asosida tuzilmagan. Aksincha, lug‘at tuzuvchilar o‘zlari arabcha terminlarni taklif qiladi va ularni nishon tilidagi ekvivalent sifatida qabul qiladi. Internetda chop etilgan yoki nashr qilingan arabcha-fransuzcha yoki arabcha-inglizcha ikki tilli lug‘atlar hamda lingvistik terminologiyaga oid ixtisoslashgan leksikonlarda bitta ingliz yoki fransuzcha termin uchun bir nechta arabcha muqobillar taklif qilinishi — bu tarzda yaratilgan (yasama) terminlarning ko‘plab misollarini taqdim etadi¹.

Termin yaratishga oid bu yondashuv umumiy lug‘atlarda ham kuzatiladi. LTT (Lexikologiya, Terminologiya, Tarjima) tarmog‘i tomonidan fransuzcha-arabcha tarjimaning termin yaratishdagi o‘rniga bag‘ishlangan tadqiqot loyihasi doirasida, Amadou Tydiani Diallo (2008) "al-Manhal" mualliflari tomonidan yaratilgan 1 140 ta arabcha lug‘aviy birlikni aniqlagan. Masalan, quyidagi yangi arabcha terminlar shular jumlasidandir: *wisāda nafaḥa* – "air bag" (havo yostiqchasi) uchun, *mafḥama* – “konseptualizatsiya qilish” (fe‘l), *mafḥama* – “konseptualizatsiya” (ism, masdar shaklida), *hibālatun*, *silākatun* / *mahbalatun*, *maslakatun* – fransuz tilidagi *câblerie* (“kabel zavodi”) termini uchun.

Arab tilidagi bir tilli lug‘atlarda ham xuddi shu muammolar yuzaga chiqadi, ya‘ni yangi terminlar leksikograf tomonidan yaratiladi va korpusdan olinmaydi. Bu lug‘atdagi terminlarning katta qismi ikki tilli lug‘atlardan oddiygina o‘zlashtirib olingan. Arabcha bir tilli lug‘atlar asl korpusdan foydalanish o‘rniga, ikki tilli lug‘atlardan terminologiyani o‘zlashtiradi (Hamzé, 2008, 187–190). “al-Munjid fī al-luḡa al-‘arabiyya al-mu‘āṣira” nomli umumiy lug‘at kirish qismida ochiqchasiga e‘tirof etadiki, arabcha so‘zlarning ko‘p qismi fransuzcha-arabcha va inglizcha-arabcha ikki tilli lug‘atlardan olingan, chunki: “Globalizatsiyaga yuz tutgan dunyoda arab ziyolilarining ehtiyojlari G‘arb ziyolilarining ehtiyojlaridan uzoq emas”² (المنجد في مجموعة المؤلفين، الطبعة الثالثة، بيروت: دار المشرق، 2008م، ص 89. اللغة العربية المعاصرة).

Tarjimaning uchinchi shaklida shakllangan terminologiya har yerda mavjud, biroq turli darajalarda namoyon bo‘ladi. Ixtisoslashgan matnlarni tarjima qilishda terminologiya hal qiluvchi ahamiyatga ega, biroq umumiy matnlar tarjimasida ham terminologiya mavjud, chunki “umumiy” lug‘at tarkibining muhim qismi aynan terminlardan iborat.

Masalan, oddiygina yo‘l-transport hodisasi haqida yozilgan bir hisobotni tarjima qilishni olaylik — bu har kuni sodir bo‘ladigan holat. Bunday matnni tarjima qilishda bir nechta sohalarga oid terminlardan foydalanishga to‘g‘ri keladi:

- huquq sohasidan (hujjatlashtirish va javobgarlik masalalari uchun),
- moliyaviy-ijara sohasidan (sug‘urta bilan bog‘liq masalalar uchun),
- texnika/mexanika sohasidan (avtomobilga yetgan zarar haqida),
- tibbiyot sohasidan (jarohatlanganlar yoki halok bo‘lganlar haqida) va boshqalar.

¹ 5. See dictionaries/lexicons by Mseddi, Abdessalem (1984); Baraké, Bassam (1985); Baraké, Bassam et alii (1987); Arab League Educational Cultural and Scientific Organization (1989) and (2002), Baalbaki, Ramzi (1990), Arif, Mohammad Najib (1993); Hanna, sami et alii (1997); Fassi Fehri, Abdelkader (2009), etc.

² مجموعة المؤلفين، المنجد في اللغة العربية المعاصرة. الطبعة الثالثة، بيروت: دار المشرق، 2008م، ص 89.



Tarjima va termin yaratish

Qaysi turdagi tarjima ishlatilmasin — bilvosita, yarim-to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki to‘liq to‘g‘ridan-to‘g‘ri — u arab tilida yangi terminlar yaratilishiga olib keladi. Yangi terminlar yaratishga ehtiyoj tug‘iladigan bir nechta sabablar mavjud:

Birinchi sabab — bu klassik holat: ma’lum bir xorijiy ilmiy yoki texnik termin uchun arab tilida ekvivalent termin mavjud emas. Ko‘plab ilm-fan va texnika sohalari arab dunyosidan tashqarida rivojlanmoqda.

Ikkinchi sabab — aslida mos tushuvchi arabcha termin mavjud bo‘lsa-da, u leksikograf, terminolog yoki tarjimonga noma’lum bo‘lishi mumkin. Hatto yaxshi tayyorgarlikka ega arab tarjimoni ham ba’zan mavjud terminlardan bexabar bo‘lishi tabiiy holat. Bu holat, bir tomondan, bilim sohalarining juda tez yangilanishi, ikkinchi tomondan esa tarjimonlar foydalanadigan tadqiqot vositalarining yetarli emasligi bilan bog‘liq. Ushbu vositalar tarjimonning o‘z ishini samarali bajarishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, aniq fanlar, hatto gumanitar va ijtimoiy fanlarning ham xorijiy tillarda o‘qitilishi, arabcha terminologik an’analardan uzilishga olib kelmoqda.

Zamonaviy tilshunoslikda ijroiyy fe‘l (performative verb) deb aytilayotgan tushuncha — ya’ni aytilgan zahoti o‘zi bilan birga amalni ham yuzaga keltiruvchi fe‘l (masalan, “men sotdim” deyish bilan haqiqiy sotuv amalga oshadi) — aslida qadimiy arab grammatik maktablarida yaxshi ma’lum bo‘lgan. Biroq bu tushuncha zamonaviy terminlarda yangilik sifatida ko‘rinsa-da, arab tilshunosligida asrlar oldin aniqlik bilan bayon qilingan. Ammo bunday terminlar hozirgi zamonaviy terminologik korpuslarda aks etmaganligi sababli, ularni qayta kashf etish faqat tarixiy matnlar asosida mumkin bo‘lmoqda. Masalan, 14-asr tilshunosi al-Astarobodiy o‘zining mashhur asari “Sharh al-Kāfiya”da bu tushunchani ochiq tasvirlaydi. U quyidagi misolni keltiradi: “بَعْتُ” (bi-tu). Ma’nosi: “Men sotdim” yoki “Men (hozir) sotayapman”, ya’ni fe’lni aytish orqali ish ham amalga oshmoqda. Al-Astarobodiyga ko‘ra, bu holatda sotish amali aynan fe’lni talaffuz qilish orqali yuzaga keladi, mavjud bo‘ladi, ya’ni bu fe‘l amalni vujudga keltiruvchi (mūjidu-n) bo‘ladi. Aynan mana shu xususiyat uni *performativ* qiladi. (al-Astarābādī, s.n. [sana ko‘rsatilmagan]: jild 2, bet 225)¹.

Bu kabi fe‘llar ma’no jihatdan vaqtga emas, balki voqelikka yo‘naltirilgan, ya’ni mazmunni bajarishni bildiradi. Ular faqat grammatik ko‘rsatkich emas, balki huquqiy, ijtimoiy yoki tijoriy amalning bajarilishiga xizmat qiladi. Masalan: “Nikohni qabul qildim”

قَبِلْتُ النِّكَاحَ (*Qabiltu an-nikāḥa*), “Ijarani bekor qildim”

فَسَخَّطُ الْإِجَارَةَ (*Fasakhtu al-ijārah*), “Qarzdan voz kechdim”

تَنَازَلْتُ عَنْ الدَّيْنِ (*Tanāzaltu ‘ani d-dayni*) kabi terminlarning fe‘l shakllari.

Yangi terminlar yaratishga sabab bo‘luvchi uchinchi omil — bu tarjimon mavjud arabcha terminidan qoniqmasligidir. Yangi terminlar yaratilishida arab tilida mos termin yo‘q deb o‘ylash sodda yondashuvdir. Albatta, ba’zida bu haqiqat bo‘lishi mumkin. Biroq, ko‘p hollarda bu sabab emas, shunchaki boshqa omillarni ham hisobga olish zarur. Afsuski, bunday holatlar juda ko‘p uchraydi. Juda ko‘plab tanilgan va ishlatib kelinayotgan terminlar tarjimonlar yoki leksikograflar tomonidan rad etiladi. Ular ko‘pincha mavjud terminlarni morfologik jihatdan to‘g‘ri, semantik

¹ Performativ fe‘l terminining arabcha ekvivalenti aslida an’anaviy tilshunoslikda mavjud: fi‘l īqā‘ī yoki inshā‘ī. Biroq bu termin har doim ham tarjimonlarga tanish bo‘lavermaydi, natijada ba’zilar uni “munājiz” shaklida arab tiliga tarjima qilishni tanlaydi (Idriss, 2012). Arab grammatik an’analari bilan nutq aktlari nazariyasi (Speech-Act Theory) o‘rtasidagi moslik va yaqinlik misollarini quyidagi manbalarda ko‘rish mumkin: Miled (1999), 49–57; 175–220-betlar; Kembouche (1990), 333-bet va boshqalar.



jihatdan mos va keng qo'llanayotgan bo'lsa ham, shubha ostiga oladilar. Bunga misol tariqasida "دخلة" (dahla) terminini keltirish mumkin (Fassi Fehri, 2009, 79-bet), u "madhal" (مدخل) so'ziga raqib sifatida taklif qilingan. Holbuki "madhal" termini lug'atlardagi "kirish maqolasi"ni ifodalashda butun arab dunyosida keng tan olingan va ishlatib kelinayotgan termin hisoblanadi.

Bu holat shuni ko'rsatadiki, arab tilidagi termin (umuman boshqa tillarda ham) hech qachon "yakuniy" bo'lmaydi. Har qanday vaqtda tarjimon yoki terminolog mavjud terminni zamonaviy emas, nomaqbul yoki noaniq deb hisoblab, uni rad etishi mumkin. Ba'zida esa mutaxassislar yoki tarjimonlar biror raqobatchi terminni qasddan rad etadilar, sababi — o'zlari taklif qilgan yangi terminni "mualliflik huquqi" bilan bog'lashni istaydilar, ya'ni o'z terminlarini ilmiy doirada ilgari surishni maqsad qiladilar.

Yangi terminlar yaratishga bo'lgan ehtiyoj tarjimonni deyarli ajralmas ikkita funksiyani bajarishga majbur qiladi. Birinchisi — tarjimonlik, ikkinchisi esa — terminolog sifatidagi faoliyatdir. Tarjimon amalda har doim terminologdir: u doimiy ravishda yangi terminlarni izlaydi yoki yaratadi — bu yaratish ba'zida mavjud terminologiyadan xabardor bo'lmagani uchun, ba'zida esa haqiqatan ham mos keladigan termin topilmaganisababli yuz beradi. Lug'atlar bu holatni juda yaxshi aks ettiradi. Chunki arab lug'atchilik an'alariga ko'ra, lug'at xalq tomonidan qabul qilingan va amalda ishlatilayotgan terminlarni emas, balki lug'at tuzuvchisi yoki terminograf muhim deb hisoblagan terminlarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun, terminlarni tanlashni korpus emas, balki lug'atchining (lug'atlar uchun) yoki tarjimonning (tarjimalar uchun) shaxsiy tanlovi va qarashi belgilaydi. Ko'pincha — hatto deyarli har doim — lug'at korpus asosida tuzilmaydi, balki muallifning shaxsiy tanlovi asosida shakllantiriladi. ug'at tuzuvchi yoki terminograf yo o'ziga yoqqan terminlarni tanlaydi, yoki yangi terminlar ixtiro qiladi.

Tarjima va arab terminologiyasidagi muammolar.

Termin yaratishga sabab bo'ladigan omillar qanday bo'lishidan yoki qanday tarjima usuli qo'llanilishidan qat'i nazar, arab terminologiyasi bu jarayondan jabr ko'rmasdan chiqib keta olmaydi. Arabcha ilmiy va texnik terminologiya bo'yicha barcha tadqiqotlar terminologik betartiblik (anarxiya) mavjudligini ta'kidlaydi. Xalqaro ilmiy tadqiqot markazlarida arab terminologiyasi bo'yicha ko'plab dissertatsiyalar himoya qilingan. Ushbu tadqiqotlar — g'arbda ham, arab dunyosida ham olib borilgan ishlar — arab terminologiyasi yaratilishidagi bir qator muammolarga urg'u beradi, ya'ni bu terminlar asosan tarjimaga tayangan holda yaratiladi. Biroq, bu nuqsonlar ortida yotgan nazariy asoslar va asosiy matnshunoslik muammolari hanuzgacha yetarlicha tadqiq qilinmagan.

Terminlarning haddan tashqari ko'payib ketishi. Birinchi muammo — bu terminlarning haddan tashqari ko'p bo'lib ketishi. Masalan, "synchrony" (sinxroniya) termini uchun o'nlab arabcha terminlar mavjud (Odeh, 1998, 337-bet), yoki "lingvistika" uchun yigirmaga yaqin variant mavjud (Mseddi, 1984, 72-bet) va hokazo. Ramzi Baalbaki o'zining "Inglizcha-arabcha lingvistik terminlar lug'ati"da nafaqat o'zi afzal ko'rgan terminni taklif qiladi, balki boshqa joylarda qayd etilgan muqobil variantlarni ham keltiradi.

Terminlarning ko'pma'noliligi (polisemiya)

Terminlarda ko'payib ketish (proliferatsiya) muammosidan keyingi ikkinchi muammo — bu polisemiya, ya'ni bir terminning bir nechta ma'noni anglatishi (terminologlar buni "polireferentsialik" deb ham atashadi). Bir tarjimon ba'zida arab tilidagi bitta terminni ikki yoki undan ortiq tushunchani ifodalash uchun ishlatadi. Masalan: "إشتقاق" (iṣṭiqāq) so'zi bir vaqtda ham "so'z yasash" (derivation), ham "etimologiya" (so'z kelib chiqishi) ma'nosida ishlatilgan (Odeh, 1998, 352–354). Yoki "إتباع" (itbā') so'zi — "Unified Dictionary of Linguistic terms"da to'rt xil



tilshunoslik tushunchasi uchun ishlatilgan: kengayish (*dilation*), oldingi unli o'zgarishi (*front mutation*), paronimiya (talaffuzi o'xshash so'zlar), so'z o'yini (*pun*). Biroq “إتباع” (*itbā'*) arab grammatik an'analarda ham ma'lum bir termin bo'lib, u bu lug'atda ishlatilgan ma'nolardan butunlay boshqa tushunchalarni bildiradi.

Terminlarning ustma-ust tushishi (ma'noviy chatishtirish). Uchinchi muammo — bu terminlarning ustma-ust kelishi, ya'ni: X shaxs biror arabcha terminni A tushunchasi uchun ishlatadi, Y shaxs esa xuddi shu terminni B tushunchasi uchun ishlatadi – bu kabi holatlar chalkashlikni yuzaga keltiradi. 1-jadval (bu yerga transkripsiyasini ham qo'shilgan), al-Hamzaoui (1991, 313) tomonidan tayyorlangan bo'lib, “semantika”, “semasiologiya”, “semiologiya”, “semiotika”, “onomasiologiya” terminlarning to'rtta ixtisoslashgan lug'atda qanday tarjima qilinganini ko'rsatadi. Bu misolning o'ziyoq muammoni aniq tasdiqlaydi.

No	Chet tilidagi	1-variant	2-variant	3-variant	4-variant
1.	Semantics	علم الدلالة / علم المعاني	علم الدلالة	الدالالية	السيمية – علم الدلالة – علم السيمانتيك
2.	Semasiology	علم الدلالة / علم المعاني	علم الدلالة	الداللية	علم السيمانتيك – دراسة التغير في المعنى
3.	Semiology	علم الرموز	علم الرموز	العلامية	السيمولوجيا – علم العلاقات – علم السيمانتيك – دراسة المعنى في حالة سنكرونية
4.	Semiotics	علم الرموز	السيميوثيَّة / علم الرموز	السيمائية	–
5.	Onomasiology	دراسة الأعلام	دراسة العلاقات الدلالية	المسمائية	–

1.jadval:

Noto'g'ri ekvivalentlarni tanlash. To'rtinchi muammo — **noto'g'ri ekvivalentlarni tanlashdan** iborat bo'lib, bunday ekvivalentlar tarjima qilinayotgan tushunchani aniq aks ettirmaydi. Masalan, “**phoneme**” (fonema) so'zini “صوت” (**sawt**) – tovush so'zining kichraytma shakli “صويت” (**suwayt**) bilan tarjima qilish bunga yaqqol misoldir. Chunki “fonema” bu “**kichik tovush**” degani emas. Arab tilidagi bu kichraytma shaklni tanlash “fonema” ta'rifidagi “**minimal belgi**” degan ifodani noto'g'ri tushunishga asoslangan. Aslida “fonema” — **nutqdagi segmentlarga bo'linmaydigan fonologik ifoda shaklining eng kichik birligi** (Dubois, 2004: “phonème” — bizning tarjima). Bu kabi yomon tarjimalar singari “صويت” (**suwayt**) ham amaliyotda ommalashmagan va qo'llanmay qolgan.

Ananaviy terminologiyaning noo'rin qayta ishlatilishi.

Zamonaviy arab terminologiyasida kuzatilayotgan nuqsonlarning sabablaridan biri – ayrim bilim sohalaridagi yangi tushunchalarni tarjima qilishda eski terminologiyaning ehtiyotsiz ravishda qayta ishlatilishidir. Bu muammo ayniqsa tilshunoslik fanlarida yaqqol ko'zga tashlanadi.



Zamonaviy tilshunoslik va an'anaviy grammatikaning tadqiqot predmeti (ya'ni til) bir xil bo'lgani sababli, zamonaviy tilshunoslik terminologiyasi va an'anaviy grammatika terminologiyasi o'rtasida ayrim kelishmovchiliklarning paydo bo'lishi ajablanarli emas. Ular orasidagi bunday ziddiyatli munosabatlar natijasida arab tarjimonlari o'rtasida bir-biriga mutlaqo qarama-qarshi bo'lgan ikki yo'nalish shakllangan: birinchisi, an'anaviy terminlarni nima bo'lsa ham saqlab qolish va ularni yangi tushunchalarga tatbiq qilish; ikkinchisi esa, nima bo'lsa ham yangi terminlarni yaratib, an'anadan butunlay voz kechish. Aslida bu ikki yo'nalish ikki qarama-qarshi ekstremal nuqtadir. Birinchi yo'nalish ikki xil terminologiyani aralashtirib yuborsa, ikkinchisi ularni mutlaqo begona va bir-biriga zid deb hisoblaydi. Yuqorida zikr qilingan ko'plab terminlar, masalan "إتباع" (itbā') termini mana shu ziddiyatli munosabatlarga misol bo'la oladi.

Yevropa terminologiyasini idealizatsiya qilish. Arab terminologiyasidagi kamchiliklar haqida ko'plab adabiyotlar mavjud bo'lib, bu terminlar qat'iy tizim yoki qaror qabul qilish va uni tatbiq qilish vakolatiga ega bo'lmagan holda tez shakllangan. Ushbu kamchiliklar qanchalik ko'p namoyish qilinsa, ular shunchalik keng tan olinib, tushunib yetilmoqda, ammo tatbiq qilish mexanizmi mavjud bo'lmaganligi sababli, ularni hal qilish murakkab bo'lib qolmoqda. Misol uchun, olimlar tez-tez zaruratsiz terminlarning haddan tashqari ko'payishini ta'kidlaydilar. Bunda arab tilida so'zlashuvchilar yangi terminni qabul qilib, aslida allaqachon mavjud bo'lgan – ko'pincha undan ham yaxshiroq sifatga ega bo'lgan – qabul qilinadigan arab termini o'rniga qo'llaydilar. Natijada, arab tilini zaiflashtiradigan sifati shubhali sinonimlarning ko'pligi yuzaga keladi. Ajablanarlisi shundaki, aynan shu olimlarning o'zlari ham ba'zan zarur bo'lmagan yangi terminlarni yaratish bilan shug'ullanadilar (Hassan Hamza, Terminology and translation in Arabic, Volume 2, 2019, Chapter 3, .p 72).

Aslida, arab terminologiyasiga qaratilgan tanqidlar to'liq asosli ko'rinadi. Biroq, arab terminologiyasidagi kamchiliklar bayon qilinganda, ular ochiq yoki yashirin ravishda G'arb tillaridagi, xususan, fransuz va ingliz tillaridagi terminologik faoliyat bilan taqqoslanadi. Bu taqqoslash G'arb tillarining foydasiga ishlaydi va G'arb terminologik ishlarida hamma narsa mukammal, ya'ni arab terminologiyasida qayd etilgan barcha kamchiliklardan xoli degan fikr shakllanishiga sabab bo'ladi. G'arb terminologiyasi odatda bir termin – bir tushuncha munosabatini ta'minlashga intiladi, ya'ni har bir termin faqat bitta tushunchani bildiradi va har bir tushunchaga faqat bitta termin mos keladi. Shuningdek, G'arb terminologiyasida so'z yasashda prefiks, suffiks va yunon-lotin ildizlariga asoslangan shakllardan keng foydalanilishi ham ma'lum. Al-Hatib (1982, 43–66) yetti yuzdan ortiq affikslarni ro'yxatga olgan. Al-Hamzaviy esa bundan ham bir qadam oldinga borib, terminlar va affikslarning avtomatik tarjimasini ishlab chiqqan, bu esa qadimgi yoki zamonaviy arabcha ekvivalentlarini saqlash yoki yangisini yaratish haqida qaror qabul qilish uchun ularni aniqlash istagini uyg'otgan. Ushbu metod asosida amalga oshirilgan ishlar bizga ilmiy taqqoslashga asoslangan umumiy qoidalarni ishlab chiqishga imkon beradi.

Terminlarning ma'nosini tushunish va ular uchun to'g'ri arabcha muqobil tanlay olish tarjimon uchun, shubhasiz, zarur ko'nikmalardandir. Biroq tarjima qilish — bu shunchaki xorijiy terminlarni arabcha muqobillari bilan almashtirishdan iborat emas. So'zma-so'z aytganda, har bir xorijiy terminni oldindan belgilanib qo'yilgan arabcha termin bilan tizimli ravishda almashtirish — bu biz boshqa joylarda "bo'sh joylarni to'ldirish mashqi" (fill-in-the-blanks exercise) deb atagan holatga olib keladi (Hamzé 2009). "Bo'sh joylarni to'ldirish" uslubida tarjimon avval matnda tarjima qilinishi kerak bo'lgan **terminlarni ajratadi** va ular uchun **arabcha muqobillarini aniqlaydi**, keyin ularni ikki tilli ro'yxat shaklida joylashtiradi. Shu bilan birga, **matnning umumiy tarjimasi amalga oshiriladi**, lekin undagi terminlar hozircha **bo'sh**



qoldiriladi. So'ngra, **ikki tilli ro'yxat to'liq tuzilib bo'lingach**, terminlar o'z joylariga joylashtiriladi. Arab tiliga tarjima qilishda qat'iy muqobillik yondashuvi muammosini hal qilishda har bir xorijiy termin uchun **faqat bitta, yagona arabcha muqobilni tanlash shart emas.** Bu masalada Hasan Hamza ham shu fikrni yoqlaydi va "Biz bu borada misol sifatida o'z tarjima tajribamizda, **André Roman** tomonidan **polysemyadan** (ko'pma'nolilik) qochish uchun taklif etilgan lotincha res va modus terminlariga bergan arabcha muqobillarimizni keltirgan edik. Biz bu terminlarni 'ism 'ayn (اسم عين) va mawqūt (موقوت) deb tarjima qilgan edik" deya asosli dalillarni ham keltirib o'tadi (Hasan Hamza, Terminology and translation in Arabic Shared aspects and conflictual relationships, pp.59–81. – B.77)

Xulosa. Demak, terminlarni statik birliklar sifatida emas, balki matndagi kontekstga bog'langan birliklar sifatida ko'rish lozim. Chunki har qanday matn nafaqat terminlardan, balki umumiy lug'atga oid so'zlar bilan birgalikda tashkil topadi. "Matnga asoslangan terminologiya" (textual terminology) tushunchasi aynan shu asosga qurilgan bo'lib, korpuslarni kompyuter yordamida tahlil qilish orqali ilgari surilgan. Ushbu yondashuv matn va matnlararo darajadagi terminologik variativlikning muhim rolini ta'kidlaydi. **Variatsiya** (ya'ni termin shaklining o'zgaruvchanligi) — bu terminlarning kontekstda qanday ko'rinishda paydo bo'lishini anglatadi. Korpusga asoslangan bir nechta tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, terminologik variatsiya — bu g'ayrioddiy holat emas, balki korpusdagi barcha terminlarning 15–25 foizida uchraydigan tabiiy hodisadir. (Slodzian, 2000, 73–74).

Bundan tashqari: Ixtisoslashgan matn — har qanday matn kabi — retorik vositalar, so'z o'yini, matnlararo ishoralar va madaniy kinoyalarni o'z ichiga oladi. Shu sababli, ixtisoslashgan tarjima — bu shunchaki terminlarni mexanik tarzda boshqa tildagi muqobili bilan almashtirish emas, bundan ancha murakkabroq jarayon. Ayniqsa, ko'plab terminlarni ikki til o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri muvofiqlikka ega bo'lmagan holatlarda bu yondashuv mutlaqo yetarli emas. (Durieux, 2010, 32 — *bizning tarjima*). Biz o'z izlanishlarimizda quyidagilarni ko'rsatdik: **ixtisoslashgan yoki umumiy matnlarda terminlarni tarjima qilish — bu so'zma-so'z moslik yoki "bo'sh joylarni to'ldirish" mashqi emas.** Bunday yondashuv natijasida hosil bo'lgan arabcha matn **zaif, ma'nosiz va so'zma-so'z tarjima bo'lib chiqadi.** Bunday tarjimalarni o'qish uchun ya'ni ularni tushunish uchun odam deyarli ikki tilli bo'lishi kerak. Aks holda, tarjimani asl tilga "qayta tarjima" qilish talab etiladi — shundagina mazmuni tushunarli bo'ladi. Bu esa, eng yumshoq ifoda bilan aytganda, **mantiqsiz va paradoksal holat.**

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR

1. Abdel-Nour, Jabbour, and Souheil Idriss. 1983. Al-Manhal: French-Arabic Dictionary. Beirut: Dar El-Ilm lilmalayin and Dar al-Adab.
2. Abdul-Massih, Georges, and Hani Tabri. 1990. Al-Khalil. Beirut: Librarie du Libanon.
3. Abi Ghanem, Carine. 2007. The Arabic Terminology of Genetic Engineering, Creation and Exploration in the Arab World. Lyon: University of Lyon2.
4. Affeich, Andrée. 2010. Rupture and Continuity in the Arabic Technical Discourse of the Internet.
5. Lyon: University of Lyon 2. Arab League Educational Cultural and Scientific Organization. 1989.
6. Unified Dictionary of Linguistic Terms (English - French - Arabic). Tunis. Arab League Educational Cultural and Scientific Organization. 2002.
7. Arif, Mohammad Najib. 1993. Dictionary of Linguistics: French-Arabic. Beirut: Al-Maktabat al-qawmiyya al-haditha.
8. al-Astarabadī, Radiyy ad-Din. n.d. Kitāb al-Kafiyat fi n-nahw (Syntax treatise). Beirut: Dār al-Kutub al-'ilmiyya.



9. Baalbaki, Ramzi. 1990. Dictionary of Linguistic Terms: English - Arabic. Beirut: Dar El-Ilm lilmalayin.
10. Badawi, Mohamed. 1999. Study of the Grammatical Terminology of al-Farrd'. Lyon: University of Lyon2.
11. Baraké, Bassam. 1985. Dictionary of French-Arabic Linguistics. Tripoli: Jarrous Press.
12. Baraké, Bassam et al. 1987. Dictionary of French-English-Arabic Linguistic and Literary Terms. Beirut: Dar el-Ilm lilmalayin.
13. Baraké, Bassam. 2013. "Treatment of the Word and Treatment of the Term in the Bilingual French-Arabic Dictionary."
14. In The Scientific and Technical Term in the General Dictionary, ed. by Hassan Hamzé, 135-152. Beirut: Dar al-Hilal.
15. Bazzi-Hamzé, Salam Hassan. 2007. "Fā'il." In Encyclopedia of Arabic Language And Linguistics, ed. by Kees Versteegh, 2: 82-84. Leiden-Boston: Brill Academic Publishers.
16. Ben Mrad, Ibrahim. 2011. "Homonymie, polysémie et critères de distinction." In In the Shadow of Arabic: The Centrality of Language to Arabic Culture, Studies in Semitic Languages and Linguistics, ed. by Bilal Orfali, 325-338. Leiden - Boston: Brill.
17. Ben Mrad, Ibrahim and Hassan Hamzé (eds.). 2010. "Transmission of Arabic Scientific and Technical Terminology in Europe." Revue de la Lexicologie No. 26
18. Diallo, Amadou. 1997 The Theorization and Grammatical Terminology of al-'Akhfash al-'Musat. Lyon: University of Lyon 2.
19. Diallo, Amadou. 2008. "Neologisms Created by the Author of the Dictionary al-Manhal." Unpublished.
20. Dubois, Jean, et al. 2004. Dictionary of Linguistics. Paris: Larousse.
21. Durieux, Christine. 2010. "Transparency and Functionality." In The Translation of Specialized Texts: A Return to Commonplaces, ed. by Inès Sfar and Salah Mejri, Synergies Tunisie, 2: 31-38.
22. El-Hadi, Widad. 1989. The Arabic Terminology of Telecommunications. Lyon: University of Lyon 2.
23. El-Khoury, Tatiana. 2007. The Arabic Terminology of Organ Transplantation: Discursive Functioning and Intra- and Inter-Term Relationships. Lyon: University of Lyon 2.
24. Esber, Nabil. 1995. The Terminology of Linguistics: Translation Problems, French-Arabic. Lyon: University of Lyon 3.
24. Fassi Fehri, Abdelkader. 2009. A Lexicon of Linguistic Terms, English - French - Arabic. Beirut: Dar al Kitab al Jadid United Co.

